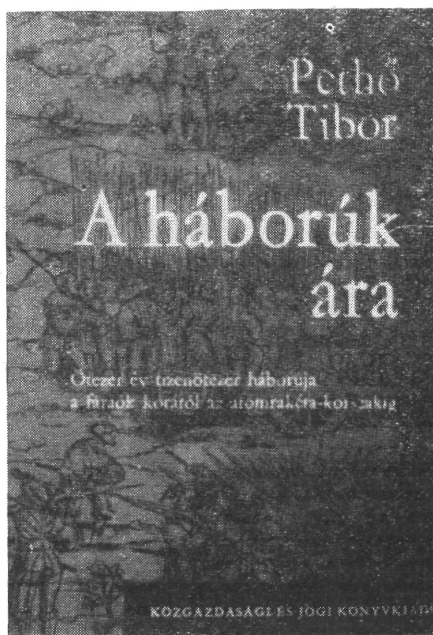


PETHŐ TIBOR:  
**A HÁBORÚK ÁRA**

(Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó 1966. 361 o.)



Az olvasó és a szakértő egyaránt örömmel veszi kezébe Pethő Tibor gazdagon illusztrált, szép kiállítású munkáját. Magát a témaválasztást feltétlenül szerencsésnek tarthatjuk, mivel a szerző egy közérdeklődésre számot tartó kérdés történeti jellegű, átfogó fel dolgozására tett kísérletet.

A szerző valóban hatalmas s szinte megoldhatatlan feladatra vállalkozott: mintegy 300 oldalnyi terjedelemben igyekezett összefoglalni mindazokat az ismereteket, amelyek a háborúk jelle-

géről, gazdasági és társadalmi mozgató erőiről és következményeiről, valamint hadművészetéről az elmúlt hosszú évezredek alatt felhalmozódtak.

A bevezető rész a háborúk történelmi szerepének, jellegének, pénzügyi és gazdasági alapjai osztályozásának és periodicitásának nagy horderejű kérdéseit veti fel. A második rész az elmúlt korok háborúinak hadművészeti sajátosságaiival, s ezek gazdasági kihatásával foglalkozik a legrégebb időktől az első világháborúig. Pethő az első világháborúnak 37, a két világháború között eltelt évtizedeknek 30, a második világháborúnak 70 oldal terjedelmet szentel. Befejezőként pedig korunk egyik legégetőbb problémája, a nukleáris háború fenyegetésének gazdasági, társadalmi és katonai kihatásait vizsgálja.

Már a fentiekből is több tanulságot szűrhetünk le: a szerző a népszerűség és olvasmányosság oltárán áldozva nem tudott ellenállni a kísértésnek, messze túlnyúlt amúgy is nehéz és szerteágazó témáján, és történelmi, valamint hadtörténelmi kérdésekkel is foglalkozott. Másképp nehezen tudnánk megérteni, hogyan kerülnek e közgazdasági jellegű munkába az első és második világháború kitérésének kulisszatitkai, vagy az önmagukban, a téma bonyolultságához és fontosságához képest szűkre szabott, de a monográfia egészéhez mérten túlságosan is szétfolyó hadművészet-történeti fejtegetések.

A mű olvasása során többször is az az érzésünk támad, hogy a szerző némileg elvesztette uralmát az anyag felett; egyes, a témához nem szorosan fűződő kérdésekhez hosszasan magyarázatokat fűz, ugyanakkor viszont lénye-

ges problémákon siklik át. A bevezető részben pl. nem egészen két oldalt szentel a háborúk gazdasági és társadalmi következményeinek, nem foglalkozik olyan lényegbevágó kérdéscsoporttal, mint a hadseregek osztályjellege, a háborúk, a katonai szolgálat hatása a különböző társadalmi rendszerek és társadalmi osztályok fejlődésére, nem elemzi pl. a feudális uralkodó osztály katonai szolgáltatásai és társadalmi pozíciója között fennálló lényeges összefüggést, s ugyanekkor viszonylag tág teret szentel az egyes államok „harcias” vagy kevésbé harcias természetéről szóló áltudományos nézetek bírálatának.

A történelmi visszapillantások szintén bővelkednek nem egészen odaillő gondolatokban. Túlságosan sok a hadművészeti jellegű leírás, s néhány gazdasági tévedésre, elavult nézetre is akadhatunk. Ilyen pl. a XVI—XVIII. századi fejedelmi abszolútizmus háborúinak és ún. „methodista” hadművészetének leírása (130—134. o.). E korszak hadviselését csak a viszonyokat felületesen ismerve tarthatjuk „mesterkéltné” és bonyolult manőverezésnek”. A kor politikai, gazdasági és katonai viszonyai, a haditechnika és a harcászat fejlődése, a dinasztikus háborúk jellege szinte parancsoló szükségszerűséggé tette a hadvezérek számára, hogy ezt a má már mesterkéltné ható módszert válasszák.

A XX. századhoz elérkezve, a szerző jóval biztosabb talajon érzi magát, szintézisei, értékelései elmélyültebbek és gondosabbak, mint a korábbi időszakra vonatkozó észrevételei; amikor több helyen szemmel láthatóan nem tudta magát kivonni forrásainak hatása alól. Sajnálatos viszont, hogy e részben is több bosszantó elírás vagy tévedés fordul elő, túlzás pl. Ludendorffot a két világháború között „a hadviselés elméleti alaptételeinek” kidolgozójaként aposztrofálni (212. o.), valamint az angol Fuller tábornokról, aki közismerten a páncélos háború egyik elméleti megalapozója volt, mint a hadászati légiőrk alkalmazásának teoretikusáról írni (214. o.). 1940 májusában a németek nem három páncélos *hadosztályt*, hanem ugyanannyi *hadtestet*, összesen tíz páncélos *hadosztályt* vetettek be a nyugati arcvonalon (224. o.). A felsorolt részadatok sem mindenütt azonosak a szakirodalomban elfogadottakkal, a 230. oldalon pedig a szerző szerint a

„hitlerista katonai parancsnokok is beismerik, hogy a német hadseregnek a szovjet—német arcvonalon óriási veszteségei vannak”. Ez igaz, de a szerző Butler tábornokot, vagyis egy *angol* katonai író t idéz állításának igazolására.

Ez a néhány könnyen elkerülhető hiba bemutatása is nyomatékosan utal a lektorok felelősségére, akiknek tanácsait, rendszerező és korrigáló munkájuk nyomát bizony hiába keressük az egyébként sok adatot feldolgozó, érdekes, változatos stílusú könyvön.

A szorosan vett gazdaságtörténeti jellegű fejezetek viszont mind a szakértők, mind az olvasóközönség széles rétegei számára gazdag ismeretanyagot szolgáltatnak. A szerző ugyan már a korábbi időszakokkal foglalkozó fejezetekben is arra törekszik, hogy a fő kérdésre, vagyis a háborúk gazdasági, társadalmi és politikai következményeire adjon választ, ez a szándék azonban a gyér és pontatlan források következtében csak részeredményeket hozhatott. Feltehetően ezzel magyarázható, hogy a szerző ezekben a fejezetekben nem tudta a történelmi statisztika tudományos módszereit alkalmazni.

Az imperializmus háborúinak gazdasági törvényszerűségei azonban már helyesen, gazdagon és sokoldalúan bizonyítva tárulnak az olvasó elé. Meggyőző adatok igazolják a nemzetközi monopóliók döntő szerepét a két világháború kirobbantásában. „A trösztök nemzetközi összefogása” c. fejezet pl. világos okfejtéssel, gazdagon dokumentálva mutatja be a nyugati tőkés csoportok és a német nagyipar összefonódását, a Du Pont, a Standard Oil, az ICI, a General Motors és más kartellek és trösztök szerepét a nácizmus uralomra jutásában és a Wehrmacht újrafelfegyverzésében. A nemzetközi nagy-tőke bonyolult kapcsolatait paradoxnak ható, megdöbbentő tények is tanúsítják: számos nyugati nagyvállalat még a háború alatt is szállít katonai jelentőségű nyersanyagokat Németországnak, az I. G. Farbenindustrie viszont jutalékot kap az Angliába szállított repülőbenzin után, s így a Németországra hulló bombák végő soron az I. G. Farbenindustrie bevételeit is növelik!

Gondosan összeválogatott, szemléletes adatokból állította össze a szerző az első és a második világháború veszteségeiről szóló fejezetet. A száraz adatok minden szónál meggyőzőbben bizo-

nyítják, milyen óriási károkat okoz az emberiségnek a háború. A második világháború veszteségeit vizsgálva pl. megdöbbenve állapíthatjuk meg, hogy a kiadások 1117 milliárd dollárra, az embervesztés 32 millió főre becsülhetők. E néhány adat is figyelmezteti az olvasót, milyen mérhetetlen kárt és pusztítást okoztak már eddig is a háborúk az emberiségnek.

Helyesen figyelt fel a szerző az első világháborút követően a német jóvátétel szerepének fontosságára. Ennek bizonyítására elegendő utalnunk arra, hogy Taylor, jeles angol történész, bár kétségtelenül túlozva, a német jóvátételt tartja a második világháború egyik legfontosabb okának.<sup>1</sup> Sajnálatos viszont, hogy „A háborúk ára”-ban az adatok pontos regisztrálásán túlmenően nem találkozhatunk világos állásfoglalással e fontos kérdésben.

A könyv bevezető részeihez némiképpen hasonlóan a befejező rész, „A megváltozott világ” is bizonyos fókig szakít a történeti statisztika száraz és pontos módszereivel, s legalább is következtetéseiben utópisztikus jellegű. Ez az adott körülmények között azonban természetes, mivel — szerencsére — nem állnak rendelkezésünkre adatok egy már lefolyt termonukleáris háborúról, s így következtetéseink, bármilyen tudományos alapról induljanak is ki, feltétlenül utópisztikusak kell hogy legyenek.

E fejezetek azorban ennek ellenére — vagy talán éppen ezért — az egész könyv legizgalmasabb részét alkotják. A szerző gondosan elemzi a második világháborút követően kialakult helyzetet, tag teret szentel a technokrácia és manegerek eluralkodásának a fejlett burzsoá államokban s tudományos pontossággal elemzi a hadsereg és a nagytőke kapcsolatainak hatását a mai amerikai, nyugatnémet és angol politikai és gazdasági életre. Meggyőző adatai és következtetése a egyszerű olvasó számára is világossá teszik a mai kapitalista politika gazdasági mozgatóerőit, és segítségükkel könnyebben tájékozódhatunk korunk politikai viszonyainak bonyolult útvesztőiben.

A monopóliumok gazdasági befolyásának növekedését pl. e néhány adat is megértetheti velünk. 1964-ben a legfontosabb amerikai monopóliumok közül a General Motors állt az első helyen 10,7

milliárd dollár forgalommal és 1,7 milliárd dollár tiszta nyereséggel, s még a 30. helyezett General Dynamics is 1,5 milliárd dollár értékű forgalmat bonyolított le, 42 millió dollárnyi haszonnal. A legnagyobb 500 vállalat részvénytőkéje pedig az 1954-es 107,9 milliárdról 224,6 milliárdra szökött fel.

A hatalmas profit eredete nem utolsósorban az új iparágak, az atomfegyverek, a rakétagyártás és a kibernetika megjelenésére, illetve jelentőségének megnövekedésére vezethető vissza.

Az új fegyverek gyártása ma már olyan méreteket öltött, hogy Földünk az „atomtelítettség” állapotába került, vagyis egy termonukleáris háború az emberiség kipusztításának potenciális veszélyével járhat.

A szerző reálisan, minden kendőzés nélkül ismerteti az atomháború veszélyeit, s megvilágítja az emberiség fejlődésének perspektíváit e válságos helyzetben. Nyomatékosan leszögezi, hogy az atomháború veszélyét nem lehet eléggé hangsúlyoznunk. Erre itt elegendő idéznünk Bertrand Russel angol filozófus 1964-es üzenetének egyik részletét.

„1963-ban a nagyhatalmak 320 000 millió tonna TNT egyenértékű robbanóanyagot halmoztak fel. Ez a felhalmozott nukleáris robbanóanyag annyi robbanóerőnek felel meg, amennyi 1946 esztendőn át naponta kitenné az egész második világháború idején felrobbantott robbanóanyag összességét. Ez a nukleáris robbanókészlet évenként megkétszereződik. Ezen túlmenően az Egyesült Államok 130 000 Aerosol »idegbombát« is felhalmoz. Ezeknek a biokémiai bombáknak mindegyike alkalmas arra, hogy 3500 négyzetmérföldnyi térségben elpusztítson minden életet. A teljes felhalmozott nukleáris készlet 455 millió négyzetmérföldnyi területen minden életet elpusztítana. Ez a terület 151-szerese az Egyesült Államok felszínének és nyolcszorosa a földének.” (316. o.)

Ezek után a szerző ismerteti a válságból kivezető megoldási kísérleteket. Foglalkozik az „elrettetés” divatos burzsoá elméletével, a „korlátozott” nukleáris háború és a „korlátozott” hagyományos háború, valamint a „kisháború” problematikájával.

A válságból kivezető utat természetesen az általános leszerelésben, a nuk-

<sup>1</sup> Taylor, I. P.: The Origins of the Second World War. Oxford, 1961. 33—57. o.

leáris fegyverek betiltásában jelöli meg. Meggyőző erővel bizonyítja: „a leszerelés nem utópia és megvalósíthatatlan követelés” (358. o.). Adatok hosszú sorával mutatja ki: az általános leszerelés nemcsak, hogy a háború lidércnyomásos fenyegetésétől szabadítja meg az emberiséget, hanem ma még beláthatatlan fejlődés, lehetőségeit is megnyitja számára.

Befejezőként újból azt a véleményünket hangoztatjuk, hogy Pethő Tibor munkáját úttörő jellegű kezdemé-

nyezésnek tartjuk, amely méltán lesz népszerű a szakemberek és az olvasóközönség széles rétegei között. Sajnálatos, de a feladat nehézsége folytán érthető, hogy a dicséretes kezdeményezés több vonatkozásban nem mondható sikeresnek, s továbbra is indokoltá teszi más, hasonló témájú munkák kiadását. Javasoljuk, hogy amennyiben újabb kiadás készülne a könyvből, a szerző vegye figyelembe a fenti észrevételeket is.

*Rázsó Gyula*